

rek ola, bâkiler selâmette kala, dem-i Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı Şems-i Tebrîzî, kerem-i İmâm Alî hû diyelim hûû".

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmûa, Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 1661, vr. 71^b; Pakalın, I, 279, 685; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 19, 131; a.mlf., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 424.

NURİ ÖZCAN

CENAZE HASAN PAŞA

(bk. HASAN PAŞA, Kethüdâ).

CENAZE SALÂSİ

Osmanlı teşrifatında
cenaze alaylarıyla önemli
vefat haberlerinin
duyurulması için okunan salâ.

Dinî mûsikinin cami mûsikisi formlarından biri olan salâ, Hz. Peygamber'e övgü ifade eden ve salâtü selâm adıyla da anılan Arapça ibarenin belli beste ile okunmasına denir. Bu ibare bazı değişikliklerle okunduğu yere, zamana, besteye ve makama göre farklı adlar almıştır (bk. SALÂ). Cenaze salâsı, ölüm haberinin duyurulması amacıyla minarelerden okunan salâtü selâm ile cenazenin kabrine götürülüşü sırasında tertip edilen cenaze alayında ve ikinci sonra okunan salâ olmak üzere iki çeşittir.

Hz. Peygamber ölüm haberinin eş dost ve sâlih kişilere duyurulmasını tasvîp etmiş, Habeşistan Necâşîsi'nin vefatını, Zeyd b. Hârîse, Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Revâha'nın şehâdet haberini bizzat duyurmuştur. Osmanlılar'da eski devirlerden beri önemli kişilerin ölüm haberleri şehirlerin büyük camilerinin minarelerinden salâ verilmek suretiyle halka duyurulmuştur. Tarihî kaynaklarda, özellikle vak'anüvis tarihlerinde padişahların vefat haberlerinin bu şekilde duyurulduğuna dair kayıtlar mevcuttur (bk. Selânikî, II, 433; Râşid, III, 117). Bu kayıtların çoğu XVI. yüzyıl ve sonrasına ait olmakla birlikte cenaze salâsı vermenin "de'b-i kadîm, mu'tâd-ı kadîm" olduğu ifade edilmiştir. Esad Efendi, padişahlarla hânedan mensupları ve devlet ricâlinin ölümlerinin, İstanbul kadısına veya müezzinbaşılara buyruldu çıkarılarak Ayasofya, Sultan Ahmed, Süleymaniye ve Fâtih gibi selâtin camilerinde okunan salâlarla ilân edildiğini ve ayrıca dellâl ve münâdiler vasıtasıyla halka duyurulduğunu belirtmektedir (*Teşrifât-ı Kadîme*, s. 121).

Cenaze salâsı bir nevi ölüm ilânı mânasını taşımakla birlikte ölenin kimliği-

nin bilinmesine ayrıca ihtiyaç olduğundan bu bilgiler salâ verildikten sonra dolaştırılan dellâl ve münâdilerle duyurulurdu. Bu görevliler şehrin belli başlı yerlerini dolaşarak ölenin isim, şöret, neseb ve mesleğine ait özlü bilgileri ve cenazenin nereden, ne zaman kaldırılacağını kalıplaşmış ifadelerle tekrarlayarak bildirirlerdi. Otuz kırk yıl öncesine kadar bilhassa Anadolu şehirlerinde devam eden bu salâ, dellâlin bir çeşit makamla, "Vakt-i salâ! Ey cemaât-i müslimîn, hâzır olun! (...) Camii'nde öğle namazında filân oğlu filânın cenaze namazı vardır. Sevabından gafil olmayın! Rahmet ile anana Teâlâ rahmet eyleye!" gibi ifadeleri yüksek sesle söylemesi şeklindeydi. Vefat eden ulemâdan biri ise şehrin birkaç camiinde salâ verilirdi.

Minarelerde okunan cenaze salâsı cuma salâsı ile aynı metne dayanır. Bu sebeple cuma namazı için verilen salâ, cenaze salâsı yerine de geçtiğinden bu vakitte ayrıca cenaze için salâ okunmazdı. Nitekim Selânikî, II. Murad'ın vefatı üzerine II. Mehmed Manisa'dan İstanbul'a gelerek tahta çıktığında müezzinlerin cuma salâsı okumakta olduğunu söyledikten sonra, "Merhum padişahın dahi ce-

naze salâsı onunla iktifa olundu" diyerek ayrıca salâ verilmediğini belirtir (*Târîh*, II, 433). Cenaze salâsının sonuna ölüm hakkındaki bazı âyetlerin eklendiği ve cuma salâsından bu şekilde ayırt edildiği de bilinmektedir. Bazı kayıtlar, minarelerde salâ vermenin, belli bir vakti olmayan cenaze namazının kılınacağı zamanı haber vermek maksadıyla okunduğunu, bu âdetin ilk olarak Mısır'da Fâtîmiler zamanında başladığını göstermektedir. Günümüzde de salâ, namaza katılacak kimselerin hazırlanması için cenazenin kaldırılacağı vakit namazından bir saat önce okunmak suretiyle devam etmektedir.

Cenaze namazından sonra teşkil edilen cenaze alayı sırasında okunan salâ ise bir nevi zikir şeklinde ve cemaatin de katılımıyla icra edilir. Bazı farklı metinleri olmakla birlikte en yaygın salâ şöyledir:

"لا إله إلا الله وحده لا شريك له ولا نظيره (ولأمثال له)،
محمد رسول الله (أمين الله) حقاً وصديقاً اللهم صل على سيدنا
محمد وعلى آل محمد، وصل وسلم على أسعد (واشرف)
نور جميع الأنبياء والمرسلين والحمد لله رب العالمين"

Cenaze alayında salâ şu şekilde okunurdu: Birinci safhada cenaze alayı yola koyulunca bir kişi "لا إله إلا الله... سيدنا محمد"

(Bir kişi)

Lâ i lâ he il lal. . . . lah. . . .

... vah de hû lâ. . . . şe ri ke le hu. . . .

ve lâ na zî. . . . re leh. . . . Muhammedün e mi

nul lâ hi hak kan ve sîd kan. . . .

Al la. . . hümme salî a lâ sey yî dî nâ Mu ham me dîn ve a

lâ. . . . ve a lâ. . . .

â. . . . lîMu ham. . . . med. . . .

(Bir kişi)

vesal liveselîm a lâ es adi veeş... refînü ricemî il en bi ya. . . .

(Cumhur)

i vel mür se lîn. . . . vel ham dü lîl lâ. . . .

... hirabbil â. . . . le mîn. . . .

Cenaze
Alayı
esnasında
okunan
hüseyinî
salânın
notası

kısmını okur, güzel sesli bir grup da "و علی آل محمد" der. Bu sırada cemaat yürüyüş temposunda hep bir ağızdan "hû" ism-i şerifini zikreder. Kabre varılınca kadar salâ ve zikir tekrarlanır. İkinci safha definden sonradır. Defni takiben okunan aşr-ı şerifin ardından yine bir kişi baştan "و المرسلین" e kadar olan bölümü okur, ardından cemaatin tamamı "والحمد لله رب العالمین" cümlesini bestesine uygun bir şekilde söyler. Bu şekilde salâ sona erer.

Hüseyin makamındaki bu eserin Müzikalî Hâfız Yaşar (Okur) ve Eyyübî Hâfız Ali Rıza'dan (Şengel) derlediği notasını *Nazarî-Amelî Türk Musikisi* adlı eserinde neşreden Subhi Ezgi, herhangi bir kaynak göstermeden bestekârının Hatib Zâkirî Hasan Efendi olduğunu kaydeder. Halil Can ise bu eserin Buhûrîzâde Mustafa İtrî tarafından bestelendiğini belirtmektedir.

Cumhuriyet'ten sonra bazı resmî zevatın ve önemli kişilerin cenaze alayları bando-muzika eşliğinde cenaze marşı çalınarak yapılmakta, diğer ölülerin kabre götürülüşü sırasında cenaze salâsı okunmamaktadır. Ancak bazı şeyhlerin ve ünlü kişilerin cenazelerinin salâ okunarak kaldırıldığı da görülmektedir. Nitekim Hâfız Burhan, Hâfız Mecid Sesigür ve Hüseyin Sebilci gibi müşikişinaslarla Şeyh Muzaffer Ozak'ın (ö. 1985) cenaze merasimleri bu şekilde icra edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Tarih* (İpsirli), II, 433; Râsîd, *Tarih*, III, 116-117; *Teşrîfât-ı Kadîme*, s. 115-116, 121, 125; Ezgi, *Türk Musikisi*, III, 64-65; a.mlf., *Temciz-Na't-Salât-Durak*, İstanbul 1946, s. 12-13; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 54-55; Hayrettin Karaman, *Ebediyet Yolcusunu Uğurlarken*, Ankara 1988, s. 30; Halil Can, "Dinî Türk Musikisi Antolojisi: Cenâze Salâsı", *MM*, sy. 217 (1966), s. 14; Pakalın, I, 279; R. Ekrem Koçu, "Cenâze Salâsı", *İst.A*, VII, 3492; Öztuna, *BTMA*, I, 183.

NURİ ÖZCAN — MUSTAFA UZUN

CENCİRE

Hindistan'ın
batı sahilinde kurulmuş olan
eski bir devlet.

Adını Bombay'ın 48 km. güneyindeki Danda Rajpuri Limanı'nın girişinde bulunan küçük adadan alır. Cencîre, Arapça'da "ada" mânasına gelen *cezîre* kelimesinin Marata dilindeki bozulmuş şeklidir. Devletin merkezi olan adanın önemi, burada Umman denizine hâkim bir kalenin yer almasından kaynaklanmaktaydı. Nizamşâhîler Devleti'nin kurucusu Melik Ahmed Bahrî'nin (1490-1509) hizmetinde bulunan Yâkut adlı bir Habeşî-

nin adayı işgal etmesi ve kalenin yönetimini ele geçirerek Habeş askerlerinden ve ücretli Maratalar'dan oluşan bir donanma kurmasıyla bölgenin önemi daha da arttı. Bölge dilinde Habeşîler'e *sîdî* (seyyid) denilirdi; bu sebeple ada hâkimine Sîdî, torunlarına da Sîdîler adı verildi. Daha sonra resmî unvanı vezir ve nevâba dönüşen ada hâkimi, Hindistan'ın batı sahilindeki Konkan denilen bazı bölgelerde *timar** sahibi oldu ve bu topraklara da Habsân denildi.

Sîdîler 1492'den sonra Âdilşâhîler, 1670'ten sonra da Babürîlüler'le iş birliği yaptılar. İmparator Evrengezib, Cencîre donanmasının hacı taşıyan ve ticaret yapan Babürîlülük gemilerini korsanlardan korumasına karşılık Sîdîler'e 400.000 rupi veriyordu. 1680'den sonra Konkan kıyılarında hüküm süren Marata beylerinden Şâhçî ve yerine geçen oğlu Sîvâcî Cencîre'ye saldırdılarsa da Babürîlülük aralarında çıkan savaş yüzünden adayı alamadılar. Sîvâcî'den sonra hükümdar olan oğlu Sambhâcî de saldırılarında muvaffak olamadı. Bundan dolayı Sîdîler Maratalar'a yenilmemekle övünmüşlerdir. XVIII. yüzyıl başlarında Peşva ve Angri kabilelerinin birbirleriyle anlaşarak başlattıkları Cencîre'nin mukavemetini kırma gayretleri başarısızlıkla sonuçlandığı gibi Sîdîler daha sonra Câferâbâd'ı zaptedip Cencîre Devleti'ne katıldılar. Hükümdarları ünlü Sûret Kasrı'na yerleşerek 1759'da İngilizler tarafından çıkarılınca kadar burada oturdu. Cencîre Devleti bağımsız durumunu 1870'e kadar korudu. Bu tarihten sonra idare iyice zayıfladı ve Sîdîler İngiliz hükûmetiyle anlaşarak Hindistan'daki İngiliz birliğine dahil oldular.

Cencîre Devleti idarî taksimatta Murud, Şrivarzan ve Câferâbâd adlarıyla üç beldeye ayrılmıştı. XX. yüzyılın başlarında 85.000 kişi olan nüfusunun % 17'si müslümandı. 1947'de Hindistan birliğine katılan Cencîre bugün Maharashtra eyaletinin Murud şehrine bağlı bir ada durumundadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1947, II, 292-294, 312; III, 38-39; S. M. Ikram, *Muslim Civilization in India*, New York 1964, s. 219; J. Sarkar, *A Short History of Aurangzib*, Calcutta 1979, s. 163-164, 242; İrfan Habib, *An Atlas of the Mughal Empire*, New Delhi 1982, harita 14 A; J. Douglas, *Bombay and Western India*, Delhi 1985, I, 22, 54; S. A. A. Rizvi, *The Wonder That was India*, London 1987, s. 141; *TA*, X, 169; J. S. Cotton, "Cencîre", *İA*, III, 90; W. Irvine, "Evrengezib", *İA*, IV, 413-414; T. W. Haig, "Maratha", *İA*, VII, 315-316; Abdus Subhan, "Djandjira", *EI² Suppl.* (İng.), s. 246.

RECEP USLU

CEND

(جند)

Siriderya kıyısında
bugün mevcut olmayan
tarihî bir şehir.

İslâm coğrafyacıları, bugün Kazakistan sınırları içinde yer alan Siriderya'nın aşağı mecrasında Oğuzlar'ın yaşadığı üç şehirden bahsederler. Bunlar Oğuz yabgu'sunun kışlık merkezi olan Yenikent (Şehrkent, el-Karyetü'l-hadîse, Dih-i Nev), Huvâre ve Cend şehirleridir. Cend, nehrin sağ kıyısında Hârizm'e on günlük mesafede ve bugünkü Kızıldada şehrinin yakınında kurulmuştu. Kaynaklarda Huvâre şehri hakkında bilgi yoktur. Bu şehirlerin ne zaman ve kimin tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Barthold, İç Asya bozkırlarındaki ticarî faaliyetlerde önemli bir ambar görevi üstlenen bu şehirlerde IV. (X.) yüzyılda müslümanların yaşadığını, müslüman tüccarların daha önce Soğdlular'ın Türk bozkırlarında kurduğu kolonizasyonu devam ettirdiklerini ve bu üç müslüman şehrinin bu şekilde meydana geldiğini söyler (*Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, s. 79).

IV. (X.) yüzyılda Cend halkı gayri müslim Oğuz yabgusuna tâbi olup ona her yıl haraç ödemekteydi. Ancak giderek artan nüfuz ve kudreti sebebiyle Oğuz yabgusu ile arası açılan Subaşı Selçuk b. Dukak maiyeti (Kınık boyu), aile efradı ve sürüleriyle birlikte Cend yöresine geldi. Burada İslâmiyet'i kabul ederek müslüman halkı gayri müslim Oğuz yabgusuna haraç vermekten kurtardı. Selçuk'un Cend'e IV. (X.) yüzyılın ikinci yarısında geldiği kabul edilmektedir.

Selçuk b. Dukak, Cend ve diğer şehirlerdeki müslümanlarla birlikte gayri müslim Türkler'e karşı başlattığı cihad hareketi ile büyük bir şöhrete kavuştu ve "el-Melikü'l-Gâzî" unvanıyla anılmaya başlandı. Selçuk'un oğlu, Tuğrul ve Çağrı beylerin babası Mîkâil de böyle bir cihad hareketi sırasında şehid olmuştu. Selçuk 100 yaşını aşkın olduğu halde Cend'de vefat etti ve burada defnedildi. Selçuklular, atalarının ölümünden bir süre sonra Karahanlılar'la Ebü'l-Fevâris Şah Melik b. Ali el-Berânî'nin baskıları yüzünden Cend'den ayrılarak Sâmanîler tarafından kendilerine tahsis edilen Buhara ve Semerkant arasındaki Nur kasabasına yerleştiler. Cend şehri Selçuklular'ın